

Жевага С.І., кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання АПН України

КАТЕГОРІЯ ЗДОРОВ'Я І ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ УЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. В статті автор розкриває особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури з позицій взаємозв'язку змісту категорії “Здоров'я” і професійного успіху учителя в контексті фізичного виховання.

Ключові слова: здоров'я, фізичне виховання, вчитель, учні, рухова діяльність, здоровий спосіб життя.

Вступ. Здоров'я людини - це біологічна категорія, вона визначається генетичними властивостями людської істоти, що у функціональній динаміці складають її соматичний і психічний потенціал пристосування і розвитку в природному для неї середовищі, тобто вони забезпечують фізіологічний стан життєдіяльності і життєтворчості.

Сучасному суспільству (якщо не аналізувати дію аліментарного комплексу, ряду факторів екологічного змісту, що загалом невідомі адаптивній системі людини філогенетично, тобто, вона не має до них генетично сформованого захисту) притаманні два принципово патогенні стани – гіподинамія і психоемоційний стрес. Перше, зрозуміло, може діяти як самостійний фактор.

Найближчим наслідком обмеження рухової діяльності є ожиріння з наступним згасанням нейрогуморальних процесів, що стимулюють основний (енергетичний) обмін - основну вихідну адаптацію.

І все ж, в дійсності гіподинамія і психоемоційний стрес діють разом і потенціюють негативні наслідки одне одного.

Саме тому навіть в економічно розвинених країнах світу з високим рівнем цивілізації, ускладнення серцево-судинної патології детермінують суттєві втрати працездатності і смертність людей, що знаходяться в репродуктивному періоді життя. І це за умов широкого впровадження етнокультурних, освітньо-виховних, медико-профілактичних і інших соціальних програм, що мають солідну економічну базу.

На Заході зараз особливого значення надають культурі стосунків між членами суспільства з використанням системи емпіричних умов підтримки творчого тону особистості (Дейл Карнегі).

Зокрема, слід відзначити, що одні і ті ж фактори соціального характеру виступають для одного типу як патогенні, для іншого вони психосоматично необхідні в процесі життєдіяльності.

Тобто, всі екзогенні фактори, через взаємодію з якими реалізується процес життєдіяльності, діляться на дві групи – спільні для сучасного суспільства і численні фактори індивідуального порядку, що вибірково, в залежності від генотипу, потенційно спроможні до провокування хворобливого стану людини.

Звичайно, тут йдеться про так звані соціальні фактори (існують і соціальні захворювання), що властиві людям в умовах соціуму поза руйнівними соціально-економічними колізіями чи природними катаклізмами.

Ті соціальні формації, діяльність яких на ділі була орієнтована на задоволення духовних і матеріальних потреб людини, охорони її здоров'я, як неодмінного атрибуту змісту життя, лягли в основу розбудови світової цивілізації.

Такий розвиток характеризувався розвитком релігії, культури, мистецтва, що відображали красу і здоров'я, розум і силу людини, що відповідно трактувалось як життєва цілісність людського ідеалу. Такий ідеал набував сили виховного, з притаманними йому етнокультурними, національними засадами. В соціальному аспекті стверджувався здоровий спосіб життя, що детермінувався рівнем культури суспільства, все ширших верств його спільноти.

В буденному, індивідуальному житті рівень культури визначається ціннісними орієнтаціями особистості, що детермінують її дійову сферу і почуття міри, що регламентує її життєдіяльність. Саме в цьому контексті здоров'я, як біологічна категорія, визначається рівнем культури людини, як інтелектуально-виховним стереотипом її соціальної реалізації, адже хвороба – це не що інше як порушення міри здоров'я.

Таким чином, саме виховання є щонайважливішим важелем формування здорового способу життя, що складає умови здоров'я. Іншими словами, виховання є єдиним осереддям, що функціонально поєднує біологічну і соціальну потенцію здоров'я, є раціональною основою розвитку соціуму.

Обговорення результатів. Перед нашою державою стоїть нагальна необхідність вирішення ключової гуманістичної проблеми – виховання громадянина з високим культурно-освітнім потенціалом. В ланцюгу завдань такої проблеми фізичне виховання дітей і молоді має стати на сучасну наукову основу, воно має бути інтегрованим з усім комплексом навчально-виховного процесу в системі дошкільця, школи, позашкільних закладів, бути обов'язковою складовою дитячих і молодіжних організацій.

Ми мусимо мати виховні, педагогічні колективи, які самі є взірцем здорового способу життя, що базується на загальнолюдських моральних цінностях, національних традиціях.

В нашій країні напрацьований багатий досвід фізичного виховання, що базується на естетико-емоційних видах фізичної культури - аеробіці, ігрових вправ, спорту тощо. Але часто-густо фізичне виховання в садку, школі є формальним заняттям байдужих вчителів. Відсутність емоційного компонента, тим більше, схоластичний набір рухів “з-під палки” в спортзалах, за відсутності елементарних гігієнічних умов, окрім шкоди здоров'ю дитини не дають нічого, не кажучи вже про виховання.

Невичерпні можливості фізичного виховання у його впливі на формування особистості людини поки що залишаються більше теоретичним твердженням, ніж практичною діяльністю.

На превеликий жаль, не допомагає тут і основний аргумент - здоров'я як найвагоміша ціннісна категорія для людини. Цілком закономірно виникає питання, чи можна замінити такий стан на кращий, які обрати в зв'язку з цим шляхи, напрямки? Узагальнюючи це питання, його можна сформулювати таким чином: як досягти такого, щоб фізичне виховання, професійна діяльність учителя, урок фізичної культури, інші форми занять користувалися практично значимим авторитетом на рівні суспільної свідомості? Відповідь тут можлива тільки з позиції причинно-наслідкового аналізу сучасного стану системи фізичного виховання в школі, в багатогранній палітрі складових, їх різних рівнів значимості і впливовості, що мають ознаки соціального, професійно-педагогічного, матеріального характеру.

Але з будь-якої точки зору, однозначно можна стверджувати, що головною особою, спрямувальним реалізатором процесу фізичного виховання в школі виступає вчитель фізичної культури, його компетентна професійна діяльність по досягненню максимального кінцевого результату. При цьому кінцевий результат як професійний успіх учителя оцінюється через особистості школярів, якими вони стали, якими вони є внаслідок його впливово-педагогічної праці, а не по тому, як учитель проводить уроки, які в нього конспекти і т.д., а що отримано внаслідок цього.

Велике значення тут має реалізація процесу фізичного виховання (за спрямувально-змістовою сутністю) у відповідності до вимог, тенденцій, технологій, професійно-методичних умов сьогодення. Практичне досягнення бажаного кінцевого результату фізичного виховання школярів як соціально-значимої проблеми суттєво сприяло би підвищенню авторитетності (визнання, значимість, сприяння) як процесу його, так і авторитету самого учителя фізичної культури.

Авторитет учителя фізичної культури – це дуже вагомий і необхідний аргумент, без якого вести мову про кінцевий результат фахової діяльності не доводиться.

Важливість висловленого, складність практичного досягнення авторитету потребують окремої уваги. Першочергово це стосується двозначності поняття авторитету в динаміці його досягнення. З одного боку наявність авторитету учителя великою мірою забезпечує досягнення професійного успіху в процесі фізичного виховання школярів, з іншого – досягнення, завоювання авторитету можливе тільки при постійному досягненні успіху. Тобто авторитет працює на справу, а успіх самої справи працює на авторитет.

Це паралельний, одночасний, взаємопов'язаний процес. Однак слід мати на увазі, що професійний авторитет учителя не є первинним, його не можна мати наперед авансом, його не можна досягти шляхом розпорядження чи наказом по школі. Спочатку треба досягати професійного результату в процесі та внаслідок чого (паралельно) йде і становлення авторитету самого учителя. Ця сторона складає поняття “авторитету професіонала”. Цілком зрозуміло, що він існує не тільки в суто ізольованому професійному плані, а переплетений із загальнолюдськими ціннісними рисами особистості учителя (гуманізм, демократичність, доброта, справедливість, загальна освіченість, інтелігентність і багато іншого). Тільки в такому випадку можна вести мову про те, що до думки такого вчителя будуть прислухатися, враховувати, сприяти, брати приклад, поважати, доручати вирішувати і приймати рішення з різних проблем, завдань.

Якщо цього немає, це стає перешкодою на шляху поетапного вирішення педагогічних завдань, гальмує процес досягнення мети фізичного виховання школярів, зумовлює втрату їх інтересу до цілеспрямованих занять. При цьому затухають пізнавальні, вольові, емоційні компоненти інтересу учнів до занять, їх свідоме відношення до них підмінюється мотивом “обов'язку”. Втрата інтересу учнів до систематичних занять фізичними вправами стає причиною пропусків уроків, нехтування загальношкільними та позашкільними фізкультурно-спортивними, масовими заходами і т.д.

Питання авторитету вчителя фізичної культури складає дуже важливу проблему, яка виходить далеко за межі суто особистої значимості для кожного фахівця як окремої особистості. Справа тут набагато складніша у зв'язку з тим, що професійний авторитет кожного вчителя – це ті краплини, які утворюють одне ціле – загальносуспільний авторитет галузі «фізичне виховання школярів»,

посадовий статус та престиж професії “учитель фізичної культури” на рівні держави, суспільства.

Хоча і не зовсім приємно про це говорити, але доводиться констатувати, що фізичне виховання школярів не займає зараз провідного місця (авторитет, престиж) серед інших галузей діяльності взагалі та навіть серед інших педагогічних галузей, зокрема. Така хибна думка, в певних межах узагальнення, існує на рівні суспільства (держави, область, місто, район, директори шкіл, шкільні педагогічні колективи, батьки, школярі, а потім і самі учителі фізичної культури). Скільки б ми не створювали “словесну оболонку”, що це не так, але існуюча практика (кінцевий результат, стан) як критерій істини свідчить про протилежне. Збільшується кількість звільнень від занять, тих хто не може здати нормативи і т.д. Так чи інакше, здійснюється та існує це не без участі професійної діяльності учителя фізичної культури. Все частіше учитель свою роботу, наслідки її досягнення напівсвідомо чи свідомо представляв тільки спортивними результатами. Пояснюється це наявністю можливості певного маніпулювання факторами, під які підганяється основа об’єктивно аргументуючих показників.

Йдеться не про заперечення спортивних досягнень як критерію, а про те, що він використовується як єдине можливий варіант оцінки діяльності учителя. Так чи інакше, переможців змагань будуть одиниці, і не завжди їх досягнення будуть наслідками діяльності самого учителя (заняття в ДЮСШ, природні дані і т. ін.).

Не враховувати, що за “ширмою” спортивних результатів лишається поза увагою як оціночний об’єкт діяльності учителя основна маса школярів, в контексті існуючої системи фізичного виховання конкретної школи – не є правомірним.

Існування такої ситуації обумовлюється двома причинами: некоректне професійне трактування проблеми за специфікою своєї гуманно – спрямовальної сутності (завдання фізичного виховання школярів) та тим, що в свідомості більшої частини суспільства престиж “тренерства” вищий, ніж “вчительства”, що в подальшому впливає на нерівне розташування акцентів у практичній участі учителя між “школяр-спортсмен” – “просто школяр”.

“Школяр-спортсмен” – це надбудова над вирішеними завданнями фізичного виховання на рівні “просто школяр”, тобто “школяр-спортсмен” – це дуже добре, але не при існуванні ігнорування чи за рахунок останнього. В свою чергу, як наслідок, коли заходить мова про орієнтацію “просто школяр” на заняттях фізичними вправами”, висувається аргумент: “Я не збираюсь бути спортсменом, я буду математиком, істориком, інженером і т.п.

Висвітлене не тільки складає реалізаційну проблему, а і стоїть на заваді становлення авторитету фізичного виховання на рівні суспільства як життєво-значимий поведінський акт кожної особистості.

Цілком зрозуміло, що таке саме по собі не вирішиться, цього треба практично досягати. Обійтися тут без школи, без учителя, здатного це зробити, неможливо.

Якщо вийти на рівень результативного процесу фізичного виховання за участю всіх, без винятку, школярів, то це і буде складати професійний успіх учителя фізичної культури. Підведення підсумків професійних успіхів у виконанні багатьох учителів знайде своє відображення у встановленні авторитету галузі фізичного виховання школярів в загальносуспільній свідомості.

Вирішення проблем фізичного виховання школярів це не боротьба за пріоритетність, важливість, значення його серед інших навчальних предметів в школі, це соціальна та особисто (для кожного окремо) значима життєва необхідність

з точки зору політики гуманізації та турботи про стан здоров'я кожної людини та нації в цілому як найбільшої цінності. Якщо цього вдасться досягти, то авторитет фізичного виховання, учителя фізичної культури в школі буде відповідний.

Висновки

Таким чином, фізичне виховання має здійснюватись на основі сучасного рівня знань біологічних, фізіологічних, психологічних, педагогічних основ фізичної культури і спорту як складової здорового способу життя. Морально-етичною базою фізичного виховання є ідеологія національної освіти, що спрямована на утвердження моральних і фізичних цінностей особистості. Соціальною основою такого процесу є задоволення фізичних і духовних потреб людини, реалізація суспільних функцій кожної особистості – єдиного шляху вивільнення творчого потенціалу нації.

Список використаних джерел

1. Борисенко А. Система фізичного виховання учнів початкової школи // Фізичне виховання в школі. – 1997. – № 2. – С. 15-17.
2. Гуменюк В.А., Батова Н.Я., Мельникова Т. С. и др. Системный анализ коррегирующего действия цветомузыки // Вестник Российской академии медицинских наук. – 1998. – № 2. – С. 18-25.
3. Гуревич И.А. Круговая тренировка при развитии физических качеств. - 3-е изд., перераб. и дополн. – Минск, 1985. – 256 с.
4. Дмитренко С. Об'єм рухливої активності і рівень фізичної підготовленості у дітей, що мешкають на територіях, забруднених радіонуклідами // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 4. – С. 32-36.
5. Дуб И.М. Физическое состояние учащейся молодежи Украины как показатель нации // Междунар. научн. конгресе «Физическая культура, спорт, туризм в новых условиях развития стран СНГ» / Под. ред. Б.Н. Рогатина и др. – М.: Изд-во фонда им. М. Ю. Лермонтова, 1999. – С. 179-184.

Annotation. In the article an author exposes the features of professional activity of teacher of physical culture from positions of intercommunications maintenance of category of "HEALTH" And Professional Success of TEACHER In CONTEXT of PHYSICAL EDUCATION.

Key words: health, physical education, teacher, students, motive activity, healthy way of life.

Отримано 29.09.2008 р.